

ISSN: 2822-521X

Kudret Bülbul, Bir Devlet Adamı ve Siyasal Düşünür Olarak Said Halim Paşa, Ankara: Kadim Yayınları, 2006, 281 s.

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Mustafa TOPKARA

mustafa.topkara28.mt@gmail.com
0000-0002-2793-6234
İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Political and Social Studies

Atıf / Citation

Topkara, M. (2022). [İncelenen Kitap Bir Devlet Adamı ve Siyasal Düşünür Olarak Said Halim Paşa, by Kudret Bülbul]. *Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 60-63.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6949352>

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi/Book Review

Geliş Tarihi: 05.06.2022

Kabul Tarihi: 25.06.2022

Yayın Tarihi: 01.08.2022

Kudret Bülbul, Bir Devlet Adamı ve Siyasal Düşünür Olarak Said Halim Paşa, Ankara: Kadim Yayınları, 2006, 281 s.

Osmanlı'nın son döneminde devletin nasıl kurtulabileceğine dair Batıcılık, Türkçülük, Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. İslamcılık, Müslümanların hayatlarının İslami değer ve kaidelere uygun yaşaması gerektiği üzerine oluşan bir fikir akımı iken II. Abdülhamid ile birlikte politik bir yön kazanarak siyasi ideoloji olmaya başlamıştır. Ancak II. Abdülhamid döneminde sistemli bir siyasi düşünce haline geldiği söylenemez. II. Meşrutiyetin sağladığı özgürlük ortamında, Mehmet Âkif (Ersoy) tarafından çıkarılan *Sebîlürreşâd* ve *Sırât-ı Müstakîm* gibi dergilerde İslamcılığın fikirsel zeminin oluşturulduğu söylenebilir. Bu dergilerde, İslamcılığı işleyen isimlerden birisi de Osmanlı'nın son döneminde sadrazamlık yapan, gerek fikirleriyle gerek eylemleriyle Osmanlı son dönem siyasetine yön veren isimlerden birisi olan Said Halim Paşa'dır. Said Halim Paşa'yı farklı kılan hem İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde (İTC) önemli görevler üstlenerek politik bir kişiliğe sahip olması hem de bir münevver olarak dönemin fikirsel dünyasına ışık tutacak -özellikle de İslamcılık fikrinin sistemli bir bütün halinde işlenerek fikirsel zeminini oluşturacak- çalışmalarda bulunmasıdır.

Bülbul, başlığında belirttiği üzere "bir devlet adamı" ve "siyasal düşünür" olarak Said Halim Paşa'yı ele aldığı eserini üç bölüme ayırmıştır. İlk bölümde, devletin nasıl kurtulabileceğine dair ortaya atılan görüşlerin nasıl geliştiği anlatılmıştır. Ayrıca bu bölümde devrin ruhunu anlayabilmek için II. Meşrutiyet'e kadar Osmanlı modernleşme sürecinden bahsedilmiştir. Kitabın ikinci bölümünde, Said Halim Paşa'nın siyasal yaşamından ve eserlerinden bahsedilmiştir. Said Halim Paşa'nın yazdığı eserlerde, devrin önemli meselelerinin nasıl ele alındığına dair genel bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Said Halim Paşa'nın düşünce sistemini oluştururken kimlerden etkilendiği ve kendi devrini nasıl etkilediği anlatılmıştır. Ayrıca bu bölümde Said Halim Paşa'nın, devrin en çok tartışılan Kanun-i Esasi, meşrutiyet, demokrasi, aristokrasi, milliyetçilik, beynelmilelcilik, aydın-halk ilişkisi, Batılılaşma, doğal hukuk ve toplumsal hukuk gibi konularda düşüncelerini de ele alınmıştır.

Bülbul, Said Halim Paşa'nın yaşamında İTC'nin önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı, Said Halim Paşa'nın yaşamının İTC'den önce ve sonra olarak ikiye ayrılması gerektiği kanaatindedir (s. 48). Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın torunu olan, 1864 yılında Kahire'de doğan Said Halim Paşa, ilk ve orta öğreniminin ardından beş yıl İsviçre'de siyasal bilgiler öğrenimi görmüştür. Devlette belli süre memuriyet görevleri yapmış ve başarılı olmuştur. Ancak bu başarılarından rahatsız

olanlar, onu İttihatçı diye jurnallemişlerdir. Bu sebeple sürgün edilmiştir. Bu olaylar Said Halim Paşa'nın yaşamının İTC'den öncesini oluşturmuştur. Said Halim Paşa'nın İTC sonrası siyasal yaşamının hareketli geçtiği söylenebilir. Said Halim Paşa, İTC'nin sponsoru olarak görülse bile Mahmut Şevket Paşa öldürüldükten sonra sadrazamlık makamına getirilmiştir. Bu durum, O'nun sadece bir sponsor değil, değerli bir devlet adamı olarak görüldüğünü de ispatlar niteliktedir. Yazar'a göre, Said Halim Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesinde onun cemiyete yaptığı maddi yardımlarının yanı sıra liyakati de önemli rol oynamıştır (s. 57).

Bülbül'e göre Said Halim Paşa, Tunuslu Hayrettin Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa'dan etkilenmiştir. Ayrıca görev yerlerinin kendisine sağladığı tecrübeler de siyasal düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmuştur (s. 144). Said Halim Paşa, Kanun-i Esasi, demokrasi ve milliyetçilik fikirlerini *"bize ait olmayan"* değerler olarak görmektedir. Bize ait olmayan değerler, her sistemin içinden çıktığı toplumlara ait olduğu ve diğer toplumlarda faydalı olmayacağı şeklinde ifade edilebilir. Bu düşüncelerin Batı düşünce dünyasında ortaya çıktığını ve Batıdaki sorunlara çare olabileceğini; ancak aynı çözümün Müslüman milletler için faydalı olamayacağını ileri sürmüştür. Bu bağlamdan hareketle yabancı ülkelerin sorun çözme mekanizmalarının doğrudan alınmasıyla akşamdan sabaha sorunların çözülebileceğini düşünen Batıcılar, Said Halim Paşa tarafından yanılığa düşmekle tenkit edilmiştir (s. 167).

Said Halim Paşa, devrinin en özgün düşünürlerindendir. Çağdaşlarına göre, devrin sorunlarını daha farklı ele aldığı görülmektedir. Diğer İslamcı düşünürlerin meseleleri, fıkhi bir bakış açısıyla ele almasına karşın Said Halim Paşa meselelere sosyolojik bir bakışla yaklaşmaktadır. Said Halim Paşa; İbn Haldun ve Montesquieu gibi düşünürlerin de ileri sürdüğü gibi toplumların çeşitli faktörlerden etkilendiğini; bu sebeple toplumların içinden ortaya çıkan sistemlerin de o topluma has olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda Doğu-Batı ikilemini sosyolojik bir tahlille ele alması, Said Halim Paşa'yı çağdaşları arasında özel kılmaktadır.

İsmail Kara, Said Halim Paşa'yı *"günümüze etkisi olmayan özgün bir düşünür"* olarak nitelemektedir. Bunun sebepleri olarak Said Halim Paşa'nın II. Meşrutiyetin aksiyoner devlet adamlarının gerisinde kalması¹ ve cumhuriyet ideolojisine uygun düşmeyen düşüncelerinin olmasını sıralamaktadır.

Bülbül, eserinde Said Halim Paşa'nın düşünür ve devlet adamlığı vasıfları üzerine çalışmış; ancak düşünür yönü üzerinde daha çok durmuştur. Bülbül'ün Said Halim Paşa'yı sosyolog olarak tanımlaması, anakronik bir yaklaşıma sebep olsa da Said Halim Paşa'nın mevcut olaylar ve kavramları toplumsal yönleriyle değerlendirdiği de göz ardı edilmemelidir.

Eserin yazıldığı dönemde, Said Halim Paşa, son dönem Osmanlı siyasi düşüncesine dair çalışmalarda çok az işlenen bir isimdir. Eser, tarihin en önemli kararlarından birisine -Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine- imza atan ve sosyolojik tahlilleriyle dönemin düşünce dünyasında önemli bir yere sahip olan bir devlet adamının hayatını kaleme alan ilk kapsamlı çalışma olması dolayısıyla özgün bir değere haizdir.

Bülbül'ün bu eseri, yüksek lisans tezinin kitaplaştırılmış halidir. Said Halim Paşa ile ilgili literatürün, ilgili tezin hazırlandığı dönemde çok kısıtlı olduğu eserde de belirtilmektedir. Bu bakımdan eserin, sistemli bir bütün halinde henüz işlenmemiş tarihsel bilgi ve verileri işlemesi dolayısıyla alandaki boşluğu doldurma yönünde ilk ciddi adım olduğu söylenebilir. Literatürü çok iyi bir şekilde kullanıp tedvin eden Bülbül, ayrıca bu bilgi ve verilerin günümüz Türkçesine aktarılmasına da katkı sağlamıştır. Ayrıca birincil ve ikincil kaynakların çok başarılı bir şekilde kullanılarak esere yansıtıldığı söylenebilir. Öte yandan yazarın Said Halim Paşa ile ilgili genel olarak yorum yapmaktan kaçınması ve kanaat belirtmemesi, *eserde yazarın kendisini bulmayı zorlaştırmaktadır*.

Notlar

1. Bu iddialara karşılık olarak Said Halim'in İTC'nin seküler politikaları karşısında takındığı tutum-Şeriat Mahkemelerinin tedvin edilerek yargı birliğinin sağlanmaya çalışılması ve yeni bir aile yasasının düzenlenmesinde- ile İTC içerisinde dengeleyici bir unsur olduğu söylenebilir.